2.3

Commissie Puccinimethode

Deze commissie is door het college aangesteld als ambtelijk adviesorgaan met als taak om gevraagd en ongevraagd te adviseren over voorgenomen ingrepen in de inrichting van de openbare ruimte die afwijken van de standaarden van de Puccinimethode. Als men wil afwijken, is het verplicht om het project te laten toetsen door de commissie Puccinimethode. De status van deze commissie en de algemene uitgangspunten bij advisering zijn vastgelegd in het Beleidskader Puccinimethode, die op 24 januari 2018 is vastgesteld door de gemeenteraad.

Adviezen van de Commissie Puccinimethode zijn bindend. Het college van B&W is echter bevoegd om contrair aan het advies van de commissie te besluiten.
Als men op projectniveau géén invulling kan of wil geven aan een advies van de Commissie Puccinimethode moet hierover een besluit genomen worden door B&W, waarbij het advies van de commissie aan het college wordt voorgelegd.

2.4

Stadsbiotopen

In de natuur is te zien dat bepaalde planten op specifieke plekken groeien. Bijvoorbeeld in een open steppe, aan de kust, in het bos of juist aan de bosrand. Elke plek vormt een eigen biotoop met specifieke groeiplaatsomstandigheden. Plekken in de stad hebben veel overeenkomsten met een natuurlijke groeiplaats. Gebouwen zorgen voor schaduw en zo voor groeiplaatsen die lijken op de situatie in een bos. Terwijl sommige pleinen, waar bijna geen schaduw is, eerder lijken op een open grasland.

De stad is dus goed te vergelijken met een verzameling van verschillende biotopen in een dichtbebouwde omgeving. Het zijn stedelijke leefgebieden waar mens, plant en dier samenleven. Iedere plek (plein, dak, straat) heeft een eigen biodiversiteit met specifieke omstandigheden die verschillende voorwaarden voor leven herbergen. Voor de mens zijn dit verschillende vormen van gebruik, voor planten verschillende groeiplaatsomstandigheden en voor dieren schuil-, nest- en voedselgelegenheden.

Via ontwerp is het mogelijk om groen en water integreren in de openbare ruimte en daarmee de biodiversiteit te vergroten. Zo zijn er specifieke omstandigheden te maken op plekken waar deze in eerste instantie niet zijn. Per stadsbiotoop is het zo ook mogelijk om het accent te verschuiven van mens naar plant of dier. Van belang hierbij is dat de bestaande situatie, de groeiplaats (grondsoort, grondwaterstanden, bestaande bomen, zon/schaduw, droog/nat), leidend is voor de keuze van de beplanting en niet andersom.

2.5

Groen op kades en oevers, herijking ten opzichte van het beleidskader

In het Beleidskader Puccinimethode (2018) is een tabel opgenomen waarin de standaard groentoepassingen voor ‘grachten’ en ‘oevers’ beschreven staan. Afgelopen jaren hebben we in de praktijk gezien dat meer beleidsmatige ruimte voor vergroening langs watergangen wenselijk kan zijn. Enerzijds vanuit de ambities uit de Groenvisie (2020), anderzijds vanuit de wensen van bewoners. Derhalve wordt in dit hoofdstuk van het Handboek Groen nu méér beleidsmatige ruimte geboden voor vergroening op respectievelijk kades en oevers, waarbij is uitgewerkt in welke vorm en onder welke voorwaarden groen kan worden toegepast.
Bij de eerstvolgende actualisatie van het Beleidskader Puccinimethode wordt het vergroenen van kades en oevers nader uitgewerkt. Mogelijk volgt daaruit nog meer ruimte voor vergroening op kades, of meer differentiatie in het beleid op basis van de cultuurhistorische en stedenbouwkundige zones. Een dergelijke verregaande beleidswijziging wordt daarmee pas doorgevoerd na het doorlopen van de inspraak en na een besluit van de gemeenteraad. De actualisatie van het Beleidskader Puccinimethode staat gepland voor 2022-2023.

definities
Onder ‘kades’ verstaan we de waterkanten die zijn ingericht met een verticale kademuur, beschoeiing of damwand. De verharding loopt van oorsprong door tot aan de deksloof. Er is geen sprake van een sterk aflopend talud. Dergelijke kades komen uiteraard voor langs de grachten in de 17e -eeuwse grachtengordel, maar ook daarbuiten.

NB: de in het Beleidskader Puccinimethode gehanteerde term ‘grachten’ wekt in de praktijk verwarring. Daarom spreken we voortaan over kades die zich langs grachten kunnen bevinden, maar ook langs bijvoorbeeld rivieren, havenwater en kanalen.

Onder ‘oevers’ verstaan we een hellend talud langs een watergang, veelal bezet met basalt. Meestal ligt op het basalt een deksloof, maar soms is deze achterwege gelaten en sluit er direct groen op aan. Het zijn bijvoorbeeld oude weteringen of ze zijn zo direct aangelegd, zoals in Plan Zuid. Maar ook langs de Singelgracht ligt voor het grootste deel dit type oever. En rond de Plantage, Bickerseiland, Prinseneiland en Ringvaart Watergraafsmeer komt een dergelijke oever veelvuldig voor.

figuur 2.1 Kades: waterkanten die zijn ingericht met een verticale kademuur, beschoeiing of damwand

figuur 2.2 Oevers: hellend talud langs een watergang, veelal bezet met basalt

2.5.1

Analyse

Wie naar de gebruikgeschiedenis van kades en oevers kijkt, ziet dat die op hoofdlijnen door de tijd heen vrij constant zijn gebleven. Harde kades zijn vanwege hun gebruik altijd verhard gebleven, maar het soort objecten dat erop stond wijzigde; eerst alleen handkarren en wandelaars, nu voorzieningen voor fietsen en auto's. Zachte oevers bleven doorgaans zacht, tenzij er een functionele aanleiding was om basaltblokken te plaatsen en/of om te vormen tot een harde kade. Belangrijke factoren bij het inrichten van kades en oevers zijn waterkering en bestendigheid tegen golfslag en afkalving, bereikbaarheid voor overslag of aanmeren, transport en infrastructuur, schoonheid en ruimtelijke beleving.

In het bijzondere voor de binnenstad staat het vergroenen van gehele kades, buiten de groeiplaats van de bomen, op gespannen voet met de aanwezige grote cultuurhistorische waarden. Zo is de binnenstad binnen de Singelgracht een Rijksbeschermd stadsgezicht, en moet de integriteit van het grachtengordel als UNESCO Werelderfgoed gewaarborgd blijven. Daarom dient het groen op kades in dit gebied in het bijzonder zorgvuldig ingepast te worden. Kades in de rest van de stad en vooral oevers, die vaak van oudsher een groener karakter kennen, bieden meer ruimte voor een groene inrichting.

Er zal de komende decennia een en ander veranderen in het gebruik van kades en oevers. Het parkeren op kades wordt verminderd. Meer functies zullen via de grachten geregeld worden om kademuren en de smalle wegen en stoepen te ontzien, zoals logistiek over water. En de Amsterdamse watergangen bieden naast de parken een enorm areaal aan prachtige, recreatieve ruimte in eigen stad. De verkoeling van het water, de schittering en de boten die voorbij gaan trekken veel mensen aan op zoek naar ruimte.

Het groen op een kade of oever kan dus een bijdrage leveren aan die recreatieve functie van de stad, naast het belang op het vlak van klimaatbestendigheid en biodiversiteit. Gras op oevers wordt gebruikt om te spelen en elkaar te ontmoeten, grote bomen op kades en oevers bieden schaduw om onder te zitten. Groen mag dus niet de toegankelijkheid van een kade te belemmeren of de openbaarheid beperken. Voor kades geldt daarnaast dat we niet bang moeten zijn om ruimte leeg te laten, in aansluiting op de historische functie van de kade en mogelijk ook de toekomstige functie als ruimte voor overslag van goederen; invulling van vrijgekomen ruimte op kades met groen is dus geen doel op zich.

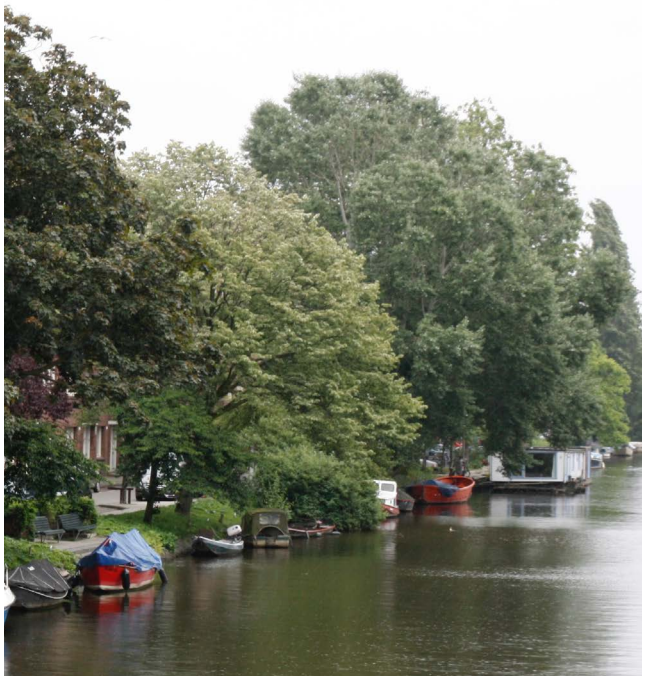

Kade met bomen (foto: Hans Kaljee)

Bij het aanbrengen van groen op kades en oevers dient in het ontwerp daarom in algemene zin rekening gehouden te worden met:

- Het behoud van het zicht op het water;
- Het behoud van de bereikbaarheid van de waterkant;
- Het behouden van de openbaarheid van de kade of oever;
- Een passende beplanting in relatie tot het stedenbouwkundige ensemble en de cultuurhistorische waarden.

De toepassing van groen op kades en oevers is verder uitgewerkt in hoofdstuk 9 water- en oeverbeplanting.

Oever met bomen (foto: Hans Kaljee)

Toepassing van groen *op* kades

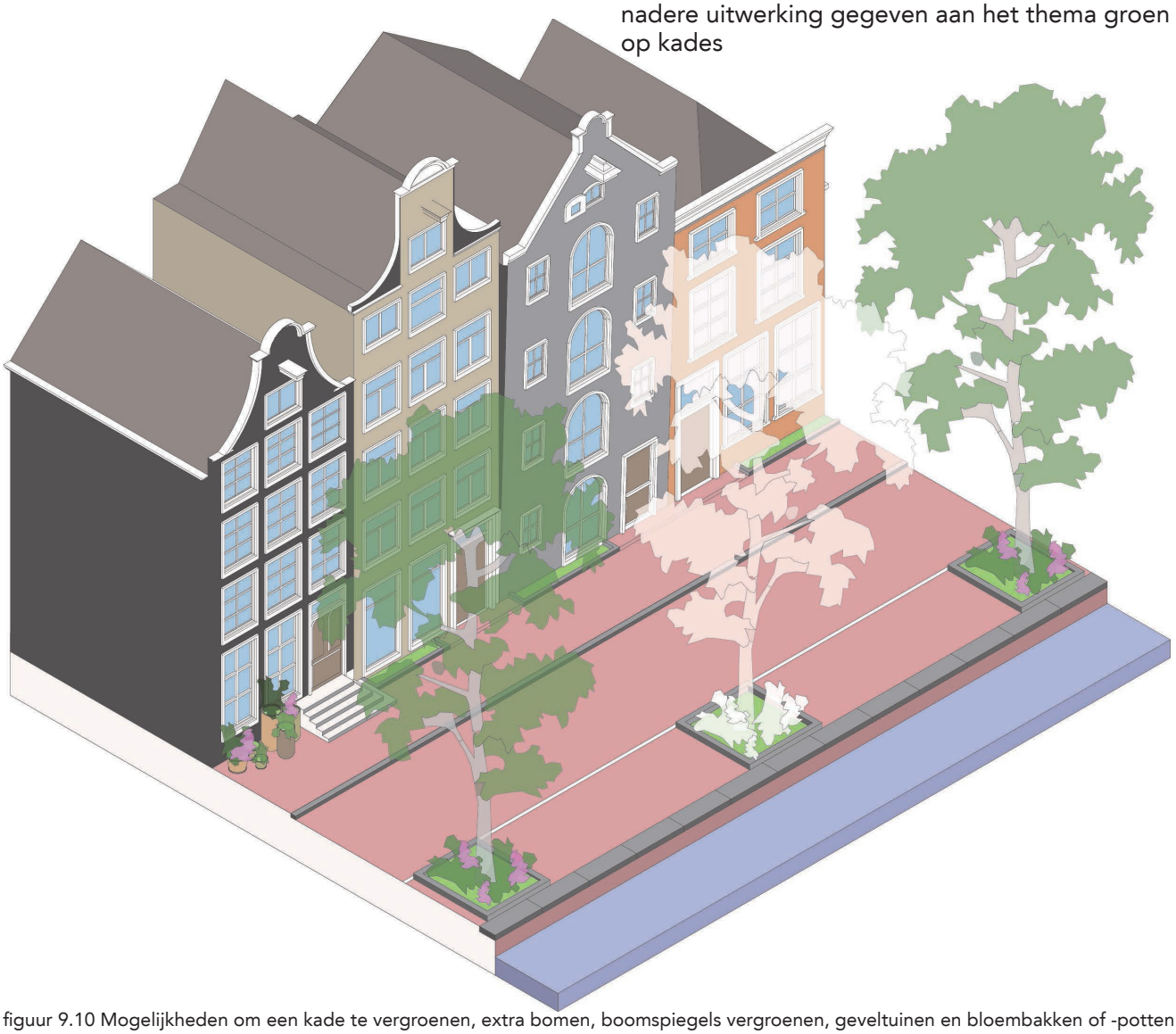
Bij het vergroenen van kades is de basis het authentieke grachtenprofiel. Met een verticale kademuur, bomen op minimaal 0,75 meter vanaf de kademuur, een rijweg en een stoep. Binnen de singelgracht zijn vrijwel alle grachten op deze wijze ingericht. Ook de grachten buiten de binnenstad zijn doorgaans volgens dit principe ingericht. Langs wateren in de nieuwe stad, zoals IJburg, houden we bij vergroening van de kade vast aan de principes die op dit authentieke profiel gestoeld zijn.

In aansluiting op de cultuurhistorie, de stedenbouwkundige functie en de gebruikswaarde van een kade zijn als standaardoplossing vier soorten groen mogelijk, die hieronder benoemd worden. Daarbij is het altijd van belang dat het ontwerp van een kade het hele rak, en bij voorkeur de hele gracht, rivier of het hele kanaal, in samenhang bekeken wordt. Voorkomen moet worden dat door toepassing van groen een versnipperd en onsamenhangend beeld ontstaat.

Groensoorten die onder voorwaarden mogelijk zijn op een kade:

- Bomen.
- Geveltuinen, mits de beschikbare doorloopruimte dit toelaat.
- Beplante boomspiegels, waarbij de grootte van de boomspiegel bepaald wordt door de groeiruimte en afstand die boom nodig heeft.
- Bloembakken of -potten, wanneer het initiatieven van bewoners of ondernemers betreft die door hen worden beheerd (zie Handboek Groen §3.2.2 punt 8).

Dit betekent dat er langs ‘grachten’ vanaf nu meer ruimte geboden wordt aan vergroening dan omschreven in het Beleidskader Puccinimethode (2018). Wellicht is in de toekomst nog verregaander vergroening mogelijk, of meer differentiatie in het beleid op basis van cultuurhistorische en stedenbouwkundige zones. Een dergelijke beduidende beleidswijziging dient echter doorgevoerd te worden in het Beleidskader Puccinimethode, na het doorlopen van inspraak en na vaststelling door de raad. De actualisatie van het Beleidskader Puccinimethode staat gepland voor 2022-2023. Daarbij wordt nadere uitwerking gegeven aan het thema groen op kades

figuur 9.10 Mogelijkheden om een kade te vergroenen, extra bomen, boomspiegels vergroenen, geveltuinen en bloembakken of -potten

bomen
Meer groen is mogelijk in de vorm van extra bomen langs de kade. De plantafstand moet passend zijn bij de historische karakteristiek van het ruimtelijk systeem waarin de kade zich bevindt. Het toevoegen van bomen heeft een enorme impact op het groene aanzicht van de kade, biedt schaduw en verkoeling en draagt bij aan de biodiversiteit. Voor de soortkeuze van bomen en alle eisen omtrent de toepassing en inpassing, zie hoofdstuk 4.

boomspiegels
Om een groener beeld te realiseren langs kades kan ervoor gekozen worden de boomspiegel in te planten. Dit kan gebeuren als onderdeel van het openbare ruimte ontwerp, bijvoorbeeld bij een herinrichting, of op initiatief van bewoners in bestaande situaties. Over het beheer moeten vooraf afspraken gemaakt worden, medebeheer door bewoners ligt voor de hand.

De maximale grootte van een boomspiegel op kades bedraagt 2,5 x 5 m, uitgaande van een situatie waarin de bomen in lijn staan met het langsparkeren. Daarbij zijn de groeiruimte en de afstand tot parkerende auto's die de boom nodig heeft leidend. In uitzonderlijke gevallen kan een grotere maat worden gehanteerd, als de wortels van grote oude bomen aan de oppervlakte die grootte noodzakelijk maken. Dit principe gaat uit van het huidige standaard grachtenprofiel, waarbij boomspiegels omsloten worden door banden en tussen parkeervakken of andere voorzieningen zoals fietsenrekken gepositioneerd zijn. Alle voorgenomen afwijkingen van dit beleid dienen ter advies te worden voorgelegd aan de Commissie Puccinimethode (zie voor de voorwaarden §1.3.4). Bij een eventueel nieuw profiel voor een parkeervrije of autoluwe gracht kan een andere afweging gemaakt worden over de inpassing van de bomen en de inrichting van de boomspiegel.

Het plaatsen van planken of banden rond de stam van een bestaande boom om een verhoogde plantbak te creëren in de boomspiegel is niet toegestaan. Ook het in de boomspiegel plaatsen van objecten en voorwerpen zoals hekwerken en (tuin)beelden is niet toegestaan. Indien er voor gekozen wordt om halfverharding toe te passen in de boomspiegel dient dat te gebeuren conform de voorwaarden uit 4.4.1.

Om de verkeersveiligheid te borgen en om de belemmering van boomveiligheidsinspecties te voorkomen mag alleen lage beplanting in de boomspiegel worden toegepast. Het planten van struiken hoger dan 0,5 meter of klimplanten is in boomspiegels op kades niet toegestaan, om het zicht op het water te behouden (zie hiervoor de planteigenschappen in bijlage 10.2 en 10.3).

Indien er sprake is van een situatie waar werkzaamheden en inspecties belemmerd worden, de (verkeers)veiligheid in het geding is of er sprake is van slecht onderhoud of een calamiteit, behoudt de beheerder zich het recht om de beplanting te verwijderen.

De planten die worden toegepast in boomspiegels moeten levensvatbaar zijn in deze vaak droge groeiplaats. Bij volgroeide bomen bestaat het risico dat beplanting niet aanslaat, omdat het wortelpakket van de boom te dicht is. In die situaties is het aanplanten van de boomspiegel dus niet kansrijk. Het ophogen van de grond in de boomspiegel met méér dan 5 centimeter grond, om daarin planten te laten groeien, is onder geen beding toegestaan omdat dit de boom schaadt. Bij het aanplanten van boomspiegels hebben inheemse planten de voorkeur, maar exoten kunnen ook toegepast worden.

geveltuinen
Geveltuinen zijn stroken van in principe maximaal 45 cm breed waar de trottoirverharding (tegels, klinkers) wordt verwijderd en omsloten met een band, om ruimte te maken voor beplanting. Bewoners kunnen geveltuinen aanvragen en inrichten die zij zelf onderhouden, mits op het trottoir voldoende doorloopruimte resteert. Geveltuinen kunnen ook integraal worden mee ontworpen bij de (her)inrichting van een kade. Ook dan geldt dat bewoners het gevelgroen beheren.

In het beschermd stadsgezicht binnen de Singelgracht kunnen de maximaal 45 cm brede, particuliere geveltuinen alleen direct tegen de gevel toegepast worden, op plekken waar niet een bordes, trap, pothuis of natuurstenen plaat ligt. Het verwijderen of verzagen van bordessen of natuurstenen platen ten behoeven van geveltuinen is niet toegestaan. Dat betekent in de praktijk dat op de hoofdgrachten veelal geen ruimte is voor geveltuinen. De rechte looplijn, met voldoende doorloop voor de voetganger, mag bij de aanleg van geveltuinen op kades niet verstoord worden. Wanneer beplanting fysiek hecht of gehecht wordt aan monumenten is een monumentenvergunning nodig.

bloembakken of -potten
Bloembakken of -potten zijn conform het Handboek Groen alleen toegestaan op initiatief van ondernemers/bewoners als zij deze zelf onderhouden (zie 3.2.2 punt 8). Bloembakken/-potten zijn daarmee nooit een vast onderdeel van een maaiveldontwerp, maar in een ontwerp voor een kade kan wel ruimte ingeruimd worden voor bloembakken of potten die door bewoners beheerd worden mits voldoende voetgangersruimte resteert en aan eventuele andere door de gemeente gestelde eisen voldaan wordt.

extra aandacht voor:
verdergaand vergroenen van kades als onderdeel van groenstructuren en vergroenen van beschermd stads- of dorpsgezicht en UNESCO-Werelderfgoed
Sommige kades zijn belangrijke verbindingen in de Hoofdgroenstructuur van Amsterdam. Ook zijn er enkele kades die van oudsher al veel groener ingericht zijn of die zich door hun ligging of schaal lenen voor bijzondere vormen van groen. In deze uitzonderingssituaties kan langs de kade meer groen wenselijk zijn, maar dit moet omwille van de stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarde van kades zorgvuldig ingepast worden. Een goede landschapsontwerper is daarbij onmisbaar.

In beschermd stads- of dorpsgezicht en UNESCO-Werelderfgoed (zie https://maps.amsterdam.nl/cultuurhistorie) dient altijd advies ingewonnen te worden bij de afdeling Monumenten & Archeologie om de inpasbaarheid van afwijkend groen op kades in relatie tot de erfgoedwaarden te beoordelen.

Inpassing van groen dat niet aan de standaarden uit hoofdstuk 3 voldoet is daarmee niet altijd onwenselijk, maar is wel een afwijking van de standaard en moet derhalve altijd aan de Commissie Puccinimethode worden voorgelegd.

Het groen langs deze kades staat dan ten dienste van de recreatieve en/of ecologische waarde en moet dan ook daarvoor ingericht worden. Beoordeling van het ontwerp gebeurt op projectniveau via de Commissie Puccinimethode. Maar, als houvast wordt ontwerpers meegegeven dat bij het ontwerp van groen op kades het cultuurhistorisch karakter van de kade, het zicht op het water, de relatie met het water en het open karakter van de kade behouden moeten blijven. Dat betekent onder meer dat dichtgegroeide bosschages in algemene zin niet wenselijk zijn.

9.6

Toepassing van groen *op* oevers

Oevers zijn in hun karakter van oorsprong groener dan kades. Veel van deze oevers zijn op dit moment al groen ingericht. Bij een wens voor extra groen moet expliciet gekozen worden voor vergroenen aan de gevelzijde en/of aan de oeverzijde; niet op andere plekken in het profiel. Indien vergroening wordt ingepast aan de oeverzijde wordt altijd direct aangesloten op het reeds bestaande groen, bijvoorbeeld op het gras van de singel. Dit voorkomt een versnippert en rommelig straatprofiel, is beter beheerbaar en robuuster waardoor het interessanter is voor flora en fauna. Voor de soorten die kunnen worden toegepast bij het beplanten van een oever (dus: aan de waterzijde), zie tabel 10.4 uit Handboek Groen.

Daarnaast zijn op oevers aan de gevelzijde van het profiel uiteraard ook geveltuinen mogelijk; aangevraagd, ingericht en beheerd door bewoners of mee-ontworpen bij een herinrichting en beheerd door bewoners. Aan de gevelzijde zijn ook bloembakken- of potten mogelijk op initiatief van bewoners of ondernemers, die ook door hen beheerd worden (zie 3.2.2 punt 8). Bloembakken/potten zijn daarmee nooit een vast onderdeel van een maaiveldontwerp zoals dat door de gemeente wordt opgesteld.